

'Baerne'

Tijdschrift van de Historische Kring "Baerne"

15e jaargang nr. 4 - december 1991

Dagelijks Bestuur van de Historische Kring "Baerne"

Voorzitter : C.C.M. Collard
Penningmeester : I. Huls
Wittelaan 8
3743 CP Baarn tel. 02154-22974

Secretariaat : F. Muts-Snel, van Goyenlaan 213
3764 XH Soest tel. 02155-12989

Ledenadministratie : N. Kuyt-Smit, Van Wassenaerlaan
16, 3742 AH Baarn.

De lidmaatschapskosten van de H.K. "Baerne" bedragen:

f 35,-- per jaar per gezin
f 25,-- per jaar voor een individueel lid
f 12,50 per jaar voor een jeugdlid (14 t/m 18 jaar)

Postadres van de H.K. "Baerne" : Postbus 326
3740 AH Baarn

Bankrekeningnummer : 30.47.28.292

Postbanknummer : 4192133

"Baerne" verschijnt viermaal per jaar.

Losse nummers à f 3,-- verkrijgbaar bij N. Kuyt-Smit,
Van Wassenaerlaan 16, 3742 AH Baarn.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

I N H O U D

1. 1580: De Reformatie in Baarn
2. Een Baarnse Expressioniste
3. Een pand met "Geestrijke" Historie
4. De Brinkstraat
5. Verenigingsnieuws
6. Oude prenten van Baarn

Mededelingen:

Lidmaatschapskosten voor 1 maart 1992 voldaan:
f 2,50 reductie

Gaarne copy inleveren voor 20 februari bij:

Tineke Biemans

Sophialaan 13

3743 CT Baarn.

1580: DE REFORMATIE IN BAARN.

De kerk op de Brink in Baarn is in 1580 overgegaan naar de Reformatie. Wat is de voorgeschiedenis van die historische gebeurtenis? Hoe heeft die in bezitneming plaatsgevonden en wat gebeurde er in de eertvolgende jaren?

Op grond van onderzoek in het Utrechtse Rijksarchief en in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek wordt hier het verhaal met nieuwe gegevens verteld. Het is een bescheiden poging nieuw licht te werpen op een keerpunt in de geschiedenis van Baarn. Laten we eerst eens zien wat er voorafging aan het Baarnse voorval van 1580 en hoe de situatie was in de stad en het gewest Utrecht tijdens het voorspel en het begin van de Tachtigjarige Oorlog.

Tot in de tweede helft van de zestiende eeuw had het gewest Utrecht nog een sterke katholieke meerderheid en was het geheel koningsgezind. Het liet zich niet aanzien dat de gereformeerde religie zo spoedig zou doorbreken en dat er een opstand zou komen tegen de Spaanse koning Filips de Tweede. Wel was er al in 1566 in de stad Utrecht een beeldenstorm geweest, maar Prins Willem van Oranje kwam prompt naar Utrecht om de beeldenstormers te straffen. Als stadhouder van Utrecht voelde hij zich verplicht in te grijpen, al waren de stedelijke regenten niet tevreden over zijn optreden, omdat hij weigerde de uitoefening van de nieuwe religie te verbieden.

De omslag in de houding van stad en gewest, in 1577, is ongewild teweeggebracht door de landvoogd die Filips in 1567 had aangesteld: Ferdinand hertog van Alva. Door zijn drastisch, tactloos en wreed optreden bereikte Alva het tegenovergestelde van wat hij wilde. Er groeide verzet, in plaats van dat

de orde werd hersteld. Met de radicale invoering van de Romeinse decreten van het Concilie van Trente, de rooms-katholieke Contrareformatie, wekte hij het misnoegen van de Utrechtse prelaten, of hogere geestelijken, die zich in hun privileges bedreigd voelden. In het hele gewest werd gemord tegen de hoge belasting, de tiende penning, en tegen de gedwongen inkwartiering van de onbehouwen Spaanse soldaten. Alva had het aan zichzelf te wijten dat er in stad en gewest in enkele jaren een sterke anti-Spaanse gezindheid ontstond en dat ook het Calvinisme groeide: al waren daar ook andere oorzaken voor, als mistoestanden in de katholieke kerk.

In 1566 was er dus een beeldenstorm in de stad Utrecht, maar de Staten van Utrecht konden aan de koning berichten dat er "ten plattelande geen beeldenstorm had gewoed". De kerk in Baarn is er dus voor gespaard gebleven en waarschijnlijk is ook de beeldenstorm in de stad Utrecht van 11 juni 1579 niet naar Baarn overgewaaid.

Op 23 januari 1579 werd in de zaal van het Domkapittel in Utrecht, onder voorzitterschap van Jan van Nassau, de Unie van Utrecht getekend, waarbij ook het gewest Utrecht zich aansloot. Voor alle gewesten gold "dat een yder particulier in zijn Religie vrij sal moegen blijven, ende dat men nyemant ter cause van de Religie sal moegen achterhaelen ofte ondersoucken".

PLAKKAAT TEGEN DE KATHOLIEKEN.

Maar al ruim een jaar later, op 28 maart 1580, gaven de Staten van Utrecht een plakkaat, of verordening, uit "waarby verboden word de Roomsche Religie voortaan meer te gebruyken ofte te exerceeren". Op overtreden stond een zware straf: "een poene van 25 goude realen". Dat besluit van de Staten werd genomen met de stemmen van de adel en de steden

FREDERICUS SCHENCKUS

toen een plan ontwierp om het platteland te reformeren, hetgeen ook voor Baarn zou gelden. De katholieken van Baarn resorteerden onder de aartsbisschop van Utrecht. (Het middeleeuwse bisdom Utrecht was bij de kerkelijke herindeling van de Nederlanden in 1559 een aartsbisdom geworden). Koning Filips II benoemde Frederik baron Schenck van Toutenburg tot aartsbisschop van Utrecht, welke benoeming op 10 maart 1561 door Paus Pius IV werd bekrachtigd. Schenck van Toutenburg was bij zijn benoeming al 58 jaar. Hij is niet de geschiedenis ingegaan als een krachtige figuur. Hij hield van zijn rust en hij vertoefde graag op zijn bisschoppelijk kasteel in Wijk bij Duurstede, waar hij op 25 augustus 1580 is gestorven. Zijn plechtige uitvaart in de Domkerk van Utrecht op

voor en die van de geestelijkheid tegen. De praktische uitvoering van dit bevel liet nog op zich wachten, tot onvrede van de Utrechtse calvinistische predikanten, die vonden dat er moest worden ingegrepen "om de hoede ende wacht te houden over de kudde Christi" en om te komen "tot behoorlijcke eenparige bedieninge der kercken ten platteland", onder het gezag van de Staten van Utrecht. Het was de secretaris van de Staten, Floris Thin, die

30 augustus 1580 was de laatste openbare godsdienstoefening in deze kerk en in de stad. Het betekende feitelijk het einde van de katholieke hiërarchie in de noordelijke Nederlanden. (Pas in 1853 zou die hiërarchie worden hersteld). Tot 1795 zou de situatie blijven bestaan waarin de katholieken officieel hun godsdienst niet in het openbaar zouden mogen uitoefenen. Het was hen verboden de Sacramenten, waaronder het Doopsel, toe te dienen en godsdienstles te geven. In feite bestond er toch enige vrijheid en konden de katholieken in schuilkerken hun geloof belijden, tegen een afkoopsom. Zo werd ook in Baarn door de katholieken recognitie betaald. Maar laat ik niet vooruitlopen op de ontwikkeling en terugkeren tot Baarn in 1580.

KERK ONTLUISTERD

In een artikelenserie die in 1959 en 1960 in het Kerkblad van de Hervormde Gemeente te Baarn is verschenen vertelt J.K. van Loon van de dramatische gebeurtenis in de kerk op de Brink van 25 december 1580:

"Pastoor Everlacus Hendrikse is bezig de kerk voor de kerstnachtsdienst in gereedheid te brengen, of mogelijk is de dienst net aangevangen, als vanwege de Heren Staten enige Statendienaren de kerk binnenkomen en het bevel der Heren overbrengen om het kerkgebouw te verlaten. Pastoor Hendrikse wordt de keus gelaten om, als hij bereid is de reformatie te aanvaarden, aan een scholingscursus deel te nemen en als "kerckendienaar" aan te blijven, daar de kerk aan de Hervormden of Gereformeerden is toegewezen. Schrik en ontsteltenis valt op de mensen die in allerijl de kerk verlaten, de pastoor met enkele zeer getrouwen achterlatend. Onder het wakend oog van het Statenlid wordt de kerk ontlui

sterd. Haastig en gejaagd, want het is koud en de heren moeten nog naar Utrecht terug".

Van Loon heeft voor zijn geschiedschrijving gebruik gemaakt van het archief van de Hervormde Gemeente, dat nu in het Utrechtse Rijksarchief is.

Intussen heb ik een laat-zestiende eeuwse en dus eigentijdse levendige en kleurrijke beschrijving gevonden van de gebeurtenissen in Baarn in de Kerstnacht van 1580.

Het is het verhaal dat verteld wordt door Michael ab Isselt in zijn boek Historia, een latijnse tekst, waarvan in 1586 in Keulen een Duitse vertaling verscheen onder de titel Kurze Chronick. Beide boeken heb ik aangetroffen in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek. Alvorens ik de passage citeer die op Baarn betrekking heeft, moet ik vertellen dat de schrijver Michael ab Isselt een vurig katholiek priester was, die de geschiedschrijving zag als een morele opdracht. Ab Isselt, die in Amersfoort op de Latijnse school was geweest voor hij in Leuven en Keulen ging studeren, wilde zijn lezers met zijn verhalen waarschuwen tegen kettters. Hij vertelde uitvoerig over de gruwelen van de geuzen en de calvinisten, maar hij liet de wandaden van de katholieken onbesproken.

Ab Isselt stond tijdens de Opstand aan de kant van Spanje. Hij wilde niets te maken hebben met het Placcaet van Verlatinghe, dat op 22 juli 1581 door de Staten-Generaal werd uitgevaardigd en waarbij Philips II niet langer als soeverein werd erkend, omdat hij zich een "tiran" had getoond. Voor Ab Isselt was Willem van Oranje de aanstoker van de onwettige rebellie en een volksmenner. Voor Alva had Ab Isselt veel waardering.

Met vliegende vaandels

Als we dus weten wie Ab Isselt is, kunnen we

het citaat plaatsen uit zijn Historia of Kurze Chronick, dat, in vertaling, als volgt luidt:
 "Op het einde van dit jaar (1580) tegen Kerstmis - de Calvinisten plegen altijd op Hoogfeesten iets te ondernemen waardoor vrome mensen worden opgeschrikt en lastig gevallen - vielen de Calvinisten met vliegende vaandels de dorpen van het Bisdom Utrecht binnen, zij braken de deuren van de kerken met geweld open in Soest, Baarn, Leusden en Isselt (waar de heerlijkheid was van mijn voorvaderen). Zij plunderden, roofden en vernielden de aanwezige kerkelijk goederen. Zij wierpen de klokken uit de torens, namen die klokken mee en goten er geschut van, zoals de Vlamingen hadden gedaan. Hun moedwilligheid en goddeloosheid ging zo ver, dat zij in de doopvont, waarin wij uit de handen van dezijn bevrijd en in Christus wedergeboren, hun behoeften deden".

Die voorstelling van zaken wijkt dus af van het verhaal van Van Loon. In het tweede verhaal gaat het veel gewelddadiger toe.

In de Kerstnacht van 1580 of kort daarna verdween de doopvont, waarvan de ene helft in 1888 in de grond bij de kerk werd gevonden en de ander helft in 1975. In 1976 werd die doopvont in de kerk teruggezet en weer in gebruik genomen. Helaas is de restauratie niet zorgvuldig geschied: "het bekken van de vont werd in zijn geheel opnieuw opgehakt". aldus het rapport over deze vondst.

Het is een verheugend feit, dat de doopvont na vier eeuwen op zijn oude plaats terug is: een gebaar van oecumenische betekenis in het licht van de wederzijdse dooperkenning van 1967 tussen de Nederlandse Hervormde Kerk en de Rooms-Katholiek Kerk in Nederland.

De beelden werden ook omstreeks 1580 verwijderd en wellicht was daarbij het beeld van de Heilige Drievuldigheid, of de Genadetroon, dat in het Rijksmuseum Het Catharijneconvent in Utrecht is. (Baerne, maart 1988).

Misschien wordt ook de altaarsteen nog eens teruggevonden. Soms werd zo'n altaarsteen omgekeerd voor de ingang van de kerk gelegd, In Baarn was die ingang oorspronkelijk onder de toren en niet aan de andere kant van de kerk zoals nu, want daar was het priesterkoor.

Wat gebeurde er na de overname van de kerk door de gereformeerden in 1580?

In 1593 benoemden de Staten van Utrecht, op aandrang van de Kerkeraad en de predikanten van de stad Utrecht, en commissie ter visitatie van de kerken in de provincie. In juli van dat jaar werd rapport uitgebracht.

GEEN PSALMEN

Van Soest trokken de visitatoren naar Baarn. De predikant door de Staten gezonden Cornelis Egbertsz (van Dungen), die wel de Reformatie had aangenomen, maar er nooit het avondmaal bediend had klaagde er over "dat hij tot 't singen der psalmen niet en brengen kan en dat de huyslieden haere kinderen niet en willen ten doope brengen nae de predicatie, maar begeren dat sulx extraordenaerlyck mach gedaen worden".

De mensen lieten hun kinderen dus niet in de dienst met de gehele gemeente dopen, maar het moest nog direct na de geboorte gebeuren, zoals bij de katholieken voorschift was. De Baarnse katholieken lieten hun kind dopen door de priester Elbert Proot, de afgezette pastoor van Eembrugge, of door de priester Jan uit Amersfoort.

In juli 1606 was in Utrecht de eerste synode van de gereformeerde kerk, waar Cornelis Egbertsz van Dungen Baarn vertegenwoordigde. Hij rapporteerde, dat hij in de kerk in Baarn veertig tot vijftig toehoorders had. Daarbij moeten we bedenken dat Baarn in het begin van de zeventiende eeuw maar enkele honderden inwoners telde. Dat is dan het

verhaal van de Reformatie in Baarn en van de gebeurtenissen in de Sint Nicolaaskerk op de Brink, nu de hervormde Pauluskerk. 1580 was overigens niet alleen een keerpunt voor kerkelijk Baarn, maar voor de kerkelijke verhoudingen in de hele provincie. 1580 heeft consequenties tot in onze tijd, al is er veel veranderd met de komst van de Bataafse Republiek in 1795. Gelukkig is in de onderlinge verstandhouding van christenen van verschillende kerkgenootschappen in onze tijd veel verbeterd.

H.Bronkhorst.

Bronvermelding:

- T.Pluim: Uit de geschiedenis van Baarn. Baarn, 1932
- L.J.Rogier: Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e eeuw. Amsterdam, 1945.
- Kardinaal de Jong: Handboek der kerkgeschiedenis. Derde deel. Nijmegen, 1948.
- Dr. Otto J. de Jong: Nederlandse Kerkgeschiedenis Nijkerk, 1972.
- Dr.B.A.Vermaseren: De Katholieke Nederlandse geschiedschrijving in de 16e en 17e eeuw. Tweede druk. Leeuwarden, 1981.
- Michael ab Isselt: Kurze Chronik, Keulen, 1586.
- Michael ab Isselt: Historia, Keulen 1602.
- Kerkblad van de Hervormde Gemeente te Baarn. September 1959 tot en met december 1960. Serie artikelen van J.K. van Loon: Baarns kerkelijk verleden..
- Mr.C.C.M.Collard: De kerk van de Heilige Nicolaas te Baarn. Baarn, 1980.
- Groot Placaatboek. Utrecht, 1729.

EEN BAARNSE EXPRESSIONISTE

Else van der Feer Ladèr-Lohmann, die de laatste dertig jaar van haar leven in Baarn heeft gewoond krijgt steeds meer erkenning als een belangrijk schilderes. Na haar overlijden in 1984 zijn er in haar geboorteplaats, Bielefeld, verscheidene tentoonstellingen geweest, en in de herfst van dit jaar was er een expositie van haar werk in Berlijn. Over deze Baarnse kunstenares, inderijd actief lid van de Vereniging van Beeldende Kunstenaars, is zojuist een prachtig geïllustreerd boekwerk verschenen: Else Lohmann Farbkenntnisse. Das malerische Werk der Bielefelder Kunstlerin. Wie was deze in Duitsland geboren kunstenares, die volgens haar eigen getuigenis zo van Nederland en Baarn is gaan houden?

Else Lohmann werd op 29 augustus 1897 in Bielefeld geboren. Zij was het vierde kind in een gezin waar nog een vijfde kind geboren zou worden. Haar vader, Carl Lohmann, getrouwd met de dochter van een arts, had in 1882 in Londen een groothandel en import-firma van naaimachines opgericht. Later importeerde hij ook voedingsmiddelen en exporteerde hij Engelse fietsonderdelen. In 1896 keerde hij terug naar Duitsland en in Bielefeld stichtte hij een fabriek van fietszadels en koffers.

Else Lohmann groeide op in een liberaal-protestants milieu. Haar ouders waren heel muzikaal. Haar vader speelde graag piano-sonates van Beethoven en haar moeder kon mooi zingen. Else leerde viool spelen, maar zij was zelf niet altijd over haar spel tevreden.

Al heel jong toonde zij een sterk talent voor tekenen en schilderen. In 1914 ging zij naar een meisjeskostschool in Dresden, waar zij schilderles kreeg. In het museum van Dresden bewonderde zij de werken van grote meesters als Titiaan, Raphaël en Rembrandt. Al in 1915 was zij terug in en zij was

nu vastbesloten haar leven aan de kunst te wijden. Zij ging naar een plaatselijke kunstakademie, waar zij naar levend model werkte en anatomie studeerde. Vervolgens lieten haar ouders haar naar Dresden terugkeren, om daar een gedegen opleiding te krijgen van de Baltische schilder Johann Walter-Kurau uit Riga, die zelf aan de akademie van Sint Petersburg was opgeleid en die in 1906 naar Dresden was gekomen. Haar leermeester had veel vertrouwen in het talent van zijn leerling, die zijn Farbenphilosophie geestdriftig in praktijk bracht. Volgens de kleurenopvatting van Kurau moest men landschappen, stillevens en portretten schilderen door het harmonieus naast elkaar plaatsen van forse kleurvlakken.

in 1916 vertrok Johann Walter-Kurau naar Berlijn, wat toen het voornaamste Duitse cultuurcentrum was geworden. Else Lohmann werd tot haar spijt door haar ouders te jong gevonden om haar leermeester naar de miljoenenstad Berlijn te volgen, mede vanwege de oorlogssfeer die in die stad heerste. Maar toen haar vader eind 1916 overleed, stond Else's moeder haar dochter toe weer bij Walter-Kurau in de leer te gaan.

EXPRESSIONISME

In de periode 1917-1921 was Else Lohmann zeer produktief met cubistische houtskooltekeningen en expressionistische portretten, naakten en landschappen. Zij werkte in Berlijn onder de invloed van kunstenaars als Jawlensky en Kandinsky. Haar werk heeft inderdaad verwantschap met dat van de Duitse expressionistische schildersschool Der Blaue Reiter. Haar schilderij Obstbäume van 1919 heeft iets van het werk van Alexey Jawlensky Nacht in St. Prex; twee doeken die typerend zijn voor het Duitse expressionisme. Zo kan men ook het schilderij van Else Lohman Obstgarten in der Sonne van 1920

Else Lohmann
Junge Frau
Mit Hut 1919

Else Lohman
Naakt 1920

vergelijken met Haus unter Bäumen uit 1910 van Karl Schmidt-Rottluff, een van de oprichters van de kunstenaarsvereniging uit Dresden: Die Brücke. Het is vooral in die periode, rondom het einde van de eerste wereldoorlog, dat zij haar beste schilderijen heeft gemaakt. Het was daarom een uitstekend idee van de Baarnse Vereniging van Beeldende Kunstenaars in 1977 in de Lage Vuursche een tentoonstelling te houden van werk van Else Lohmann uit haar Berlijnse tijd. Daarbij waren vooral veel klein-formaat landschapsschilderijen te zien.

In de zomermaanden trok zij met haar leermeester en anderen de natuur in. Zo schilderde zij in de zomer van 1917 in Pillnitz, dichtbij Dresden, in 1918 en 1919 vooral in Hildesheim en in 1920 en 1921 in Goszweinstein in Oberfranken. Wie indertijd de expositie in de Furs in de Lage Vuursche heeft gezien zal onvergetelijke herinneringen bewaren aan die heftig bewogen kleurrijke schilderijen, die terecht veel belangstelling trokken.

In 1921 maakte zij met haar moeder een reis naar Italië en in Rome ontmoette zij de Nederlandse kunsteverzamelaar Cees van der Feer Ladèr. Zij besloten te trouwen en in 1922 werd het huwelijk in Amsterdam gesloten. Al spoedig werd zij in beslag genomen door de opvoeding van haar kinderen Beatrice (1923) en Harold (1926) en verder hield zij zich bezig met de kunstverzameling van haar man, terwijl zij met hem naar veilingen ging. Cees van der Feer Ladèr verzamelde vooral kunst van de middeleeuwen tot het eind van de 18e eeuw.

Het gezin Van der Feer-Ladèr woonde van 1924 tot 1934 op het landgoed Groenevelt bij Hulshorst, Hoewel zij het druk had met haar gezin en het beheer van de buitenplaats trok zij er nu en dan op uit met de Veluwse Schildersclub en met name met de schilderes en dichteres Maria Cremers.

NAAR BAARN

Tengevolge van de crisisjaren moest het gezin het buiten Groenevelt verlaten en men verhuisde naar Baarn.

In Baarn heeft Else van der Feer Ladèr met haar man en dochter (haar zoon was in Indonesie) op de Hertog Hendriklaan gewoond:

Na de dood van haar man in 1951 is Else van der Feer Ladèr tot haar dood in Baarn blijven wonen. In 1973 verhuisde zij naar de Koningsburght op het Stationsplein. In die Baarnse jaren maakte zij jaarlijks een buitenlandse reis, vaak naar Italië. In Baarn heeft zij vaak het Eemlandschap geschilderd, bijvoorbeeld Buitenzorg met de Blauwe Koepel. Zij tekende bij Jaap de Ruig naar model en zij werkte op het zolder-atelier van Hamdorff in Laren. In het oeuvre van Else van der Feer Ladèr kunnen we drie perioden onderscheiden:

1. De Duitse tijd van 1917 tot 1921 met haar sterke expressionistische schilderijen.
2. De tijd van haar huwelijk van 1922 tot 1951. Zij krijgt door de collectie van haar man meer oog voor de oude kunst. Ze gaat in haar werk minder spontaan en meer omzichtig te werk.
3. De Baarnse tijd van 1951 tot haar dood in 1984. Zij maakt veel schetsen en olieverfstudies van Baarn en het Eemlandschap.

Estella den Boer, die vele jaren met Else van der Feer Ladèr is opgetrokken, heeft mij het een en ander verteld: "Ze was eerlijk voor zichzelf en ze wist zich uitstekend uit te drukken. Als geen ander kon ze van het moment genieten. Ze hield van mensen, van bijeenkomsten, van speciale gelegenheden, maar ook van alleen zijn in de stilte. Soms waren er, als groot contrast met haar sprankelende geest, diepe depressies, die een paar dagen konden duren. Dan moest ze tot zich zelf komen."

Ze leefde bij de dag. "Wat gisteren gebeurde moest vergeten worden, dat was alweer verleden tijd."

Nakaarten over iets was onbelangrijk: het ging om het nu."

Estella den Boer vertelt ook hoe ze iedere week een middag met haar vriendin er op uit trok, om samen studies te maken. Dat gebeurde in Baarn bij de Eem, maar ook wel verderop, vooral toen ze allebei een bromfiets hadden. Ze trokken getweeen naar Loosdrecht en de Vechtstreek.

Estella den Boer herinnert zich, hoe Else en zij in Weesp terecht kwamen, waar kermis werd gehouden.

"Else genoot . Ze beleefde, als het ware, hoe de schommels omhoog zwierden en de caroussels rond-draaiden. In een oogwenk had Else een schets klaar."

EEN ROES VAN VERRUKKING

"Het was bewonderenswaardig hoe snel zo'n tekening tot stand kwam; ook hoe een heel tafereel op het papier gecomponeerd werd. Ik raakte op haar werk niet uitgekeken. Wanneer ze in de natuur bezig was met kleur, was ze, als het ware, doordrongen van wat ze zag. Het was een soort roes van verrukking. Wat hield ze van het Hollandse landschap! En hoe hield ze van Baarn! Vroeg stond ze op, om in de ochtenduren al wat vast te leggen. Ze ging dan bijvoorbeeld op de fiets naar de Eem. De liefde voor Nederland heeft ze altijd behouden. Ze zei wel eens: "Jullie beseffen niet wat het is in zo'n land te leven." Aldus de herinneringen van Estella den Boer. Else van der Feer Lader is in Baarn van de oprichting af, dus sinds 1975, lid geweest van de Vereniging van Beeldende Kunstenaars. Na de tentoonstelling van haar werk in 1977, bij haar tachtigste verjaardag, in de Furs in Lage Vuursche, volgde een expositie in Zutphen, in galerie Luberta van Luberta Vrouwenfelder. Na haar overlijden op 25 juni 1984 is door de erfgenaam het nagelaten werk - zijnde 350 kunstwerken - verkocht aan Galerie Jesse van Dr. Jurgen Jesse in Bielefeld. In de herfst van 1991 is in Das Verborgene

Else Lohmann,
Frau mit Hut, 1918,
Galerie Jesse Bielefeld

Museum in Berlijn een tentoonstelling gehouden: Die Expressionistin Else Lohmann. Een jonge Duitse Kunsthistorica Nicole Seidensticker-Delius, heeft aan het werk van Else van de Feer Ladèr-Lohmann een scriptie gewijd, waarvan in 1991 bij Westfalen Verlag in Bielefeld een handelsuitgave is verschenen onder de titel: Else Lohmann. Farbbekanntnisse. Das malerische werk der Bielefelder Künstlerin. (ISBN 3-88918-066-3). Het is een boek dat veel informatie verschaft over de schilderes, over haar leraar Johann Walter-Kurau en over haar naaktschilderijen, stilleven, landschappen en schilderijen van bomen.

Achterin het boek staat een overzicht van de tentoonstellingen van Else van der Feer Ladèr. Daarin wordt gemeld dat zij in Baarn eenpersoonstentoonstellingen heeft gehad in de Openbare Bibliotheek (1957), de minikorf (1975) en de Furs (1977), terwijl zij in Baarn deelnam aan groepstentoonstellingen in het Baarnsch Lyceum (1946), Nutsgebouw (1966), Openbare Bibliotheek (1974), Hotel Groeneveld (1975), De Speeldoos (1975), De Furs (1976), De Speeldoos (1976) en de Kastanjehof, Lage Vuursche (1983). Sinds 1958 zijn er in Bielefeld vier tentoonstellingen van haar werk geweest Else van der Feer Ladèr, die zowel van muziek als van beeldende kunst hield en die van de kunst haar beroep maakte, heeft eens gezegd, dat je de kleur als een klank moest zien en de kleurkombinatie als een melodie. Zo schiep zij met haar kleurklanken prachtige geschilderde melodieën.

H. Bronkhorst.

EEN PAND MET "GEESTRIJKE" HISTORIE

Daar heden 1991 het pand naast de Fa. Kraay aan de Brink weer een verbouwing heeft ondergaan en men er een cafe heeft gevestigd, werpen we een kleine terugblik op de historie van dit pand, dat onder de oudere Baarnaars onder de naam "Van Ooik" een begrip was.

Opgetekend in de "Brinkstrater" van 1929.

In vroeger jaren werd dit pand bewoond door Jan Grut, die er met zijn dochter een winkel dreef in van alles en nog wat. Hij was van Baambrugge afkomstig waar hij metselaar was. Hij kwam in 1846 te Baarn op den Brink wonen en is in 1866 te Baarn overleden.

Na hem is deze zaak gedreven door Jan Schurink, zoon van Cornelis Schurink, schipper te Zwartsluis, die veel turf vervoerde. Van 1850-1857 voer hij zijn turf bij voortduring hier heen, zijn zoon Jan, die niet de grootste pret in het turfwaren heeft gehad, begon aan den wal een turfhandel en wel in het pand Laanstraat, waar thans de Autohandel van de heer Messing is (t.o. Gemeentehuis).

Door een huwelijk met de dochter van Jan Grut, kwam Schurink in de zaak van zijn schoonvader, tenminste van 1861 af dreef Jan Schurink deze zaak, welke toen tabak, sigaren en wijnen bevatte. Al spoedig daarna is hij ook brievenaarder geworden. Toen de diligence verdween, werd in 1866 het hulppostkantoor van Groenveld naar deze zaak overgeplaatst en was hier het postkantoor.

De vader van den tegenwoordigen heer Van Ooik heeft voor enkele jaren terug de kluis in den kelder gedeeltelijk weg laten breken, welke door de post er gemaakt was, een gedeelte is blijven staan.

De zoon van Jan Schurink, Koo, is de eerste Hoofdambtenaar geweest, nadat het postkantoor naar de Hoofdstraat was overgebracht. Kort nadat Jan

Schurink deze zaak op eigen naam dreef, heeft hij dit huis verbouwd en heeft het zijn tegenwoordige aanzien gekregen, thans ongeveer 65 jaar geleden. De brievenbode was Frans Camper. Na Jan Schurink heeft zijn zoon nog enkele jaren hierin gewoond. Het perceel ging naderhand over in handen van de heeren Vervloet. Sinds korte jaren hebben deze heeren in dit huis gewoond. Toen betrok de heer Siegmund deze zaak. Ook deze dreef maar enkele jaren de zaak. De heer Siegmund deed deze zaak over aan den heer Th. van Ooik, deze familie bewoont thans reeds zes a zevenentwintig jaar dit huis."

Tot zover "De Brinkstrater" van 1929.

De heer Th. van Ooik dreef zijn zaak dus in het pand toen Brink 12. Hij handelde in wijnen, likeuren, gedistilleerd, tabak en sigaren, was hoofdagent van Vollenhoven's Bieren en ook nog van een mineraalwaterfabriek. Persoonlijk kan ik me nog herinneren, dat hij een prachtige gezandstraalde winkelkeur had, waarop alle artikelen van hierboven vermeld stonden. Tevens stond er bij "Per maatje en per glas". Ja, vroeger kon niet iedereen zich veroorloven een hele liter jenever of brandewijn te kopen. Men ging dan met een kruikje of flesje (liefst in de boodschappentas zodat niemand het zag) naar "Van Ooik op de Brink", zoals dat heette, voor een of twee maatjes.

DE BRINKSTRAAT

Ter gelegenheid van de herinrichting van de Brinkstraat, wil ik enige aandacht besteden aan deze belangrijke winkelstraat.

Op 5 januari 1928 kwamen de bewoners van de Brinkstraat bijeen in een van de zalen van Hotel "Central" aan de Brink (nu Hema).

Dit naar aanleiding van plannen van de Gemeente om

DE BRINKSTRATER

Officieel Orgaan der Vereeniging „De Brinkstraat”

OPGERICHT 5 JANUARI 1928

Redactie-Adres: Brinkstraat 21

Administratie: Brinkstraat 6

Gegarandeerde Oplaa
3000 exemplaren

Versijnt Maandelijks.

Gratis huis aan huis bezorgd.

Firma J. C. v. d. VEEN

TELEFOON 134
OPGERICHT 1872

De oude Brinkstraat.

De historie-beschrijving van de Brinkstraat in vroeger jaren heeft de aandacht getrokken van onzen Gemeente-Archivaris. In een aan de Redactie van ons blad toegezonden

Hotel „Central”

Brink

Heeren Overhemden

FILIAAL
LEWENSTEIN'S
NAAIMACHINES

Lewenstein's Machines
vanaf 54 Gulden

Reparatie-Inrichting
voor alle soorten Huishoudelijke
Machines

Aanbeveend.

W. PATER

Brinkstraat 15 - Telefoon 224

HET ADRES

voor

Buitenlandsch
Bevroren Vleesch

Niet te overtreffen kwaliteit
Meest concurrerende prijs

J.B. BLOKKER
BRINKSTRAAT 28

ZOEKT UW VOORDEEL

BAARN,

Brinkstraat.

Foto Adr. Boer. Uitg. H. J. den Boer.

Sanitair- en Electrotechnisch
Installatie-Bureau

Filiaal voor baarn en Omstreken van
de N.V. Pers. Utr. Electrotechn.-Bij.

Loodgieter en Zinkbewerker

GEEF ACHT

CENT

en U ontvangt een
heerlijk Hoeksteentje

bij

HERMAN
op den Hoek

TH. VAN OOIK
BAARN - BRINK 12

Wijnen - Likeuren
.. Gedistilleerd ..
Tabak - Sigaren

Hoofdgast van Vollenhovens' Bieren
MINERAALWATER-FABRIEK

deze straat te restaureren. Zo'n ingrijpende restauratie kon alleen mogelijk gemaakt worden door de welwillendheid en goede burgerzin der bewoners, die niet in de eerste plaats aan eigen voordeel dachten, maar in het belang van het algemeen hun strook of strookje grond afstonden, een mooie stoep lieten afbreken, bomen rooien, een gezellig en vrij zitje prijsgaven enz. enz.

Op deze bewuste 5e januari gingen dus kaarten en tekeningen van hand tot hand om deze rooilijn-kwestie te bespreken. Men kwam tot een accoord, iedere bewoner stond grond af, de gemeente zou trottoirs aanleggen, waardoor de straat een beter aanzien kreeg. Tegelijkertijd werd het idee naar voren gebracht om een buurtvereniging op te richten. Dit werd spontaan begroet en er werd besloten tot oprichting van de Vereniging "De Brinkstraat" met het doel, de belangen van alle bewoners en eigenaren van percelen in de Brinkstraat te bevorderen door op doeltreffende wijze reclame te maken en als publiekstrekker feesten te organiseren. Ook gaf de Vereniging een eigen krant uit onder de naam: "De Brinkstrater", officieel orgaan van de Vereniging "De Brinkstraat" opgericht 5 januari 1928.

Dit blad had een oplage van 3000 exemplaren en werd huis aan huis verspreid. het blad bestond hoofdzakelijk uit advertenties en mededelingen over de activiteiten van de Brinkstraat-winkeliers in verband met feestelijkheden. Ook werd de geschiedenis van de straat beschreven. Zo lees ik in de mei uitgave van 1929.

"Als wij thans de Brinkstraat zien met zaken van 50 jaar en ouder, kan men zich moeilijk indenken, dat dit omstreeks 1850 nog een bolle zandweg was, welke van de Brink naar het achtergelegen polderland liep, een zandweg met slechts een wagenspoor. Aan de kant van Hotel "Central"; vroeger de dorpsheerberg van de Geer, liep nog een sloot en verder aan de

tegenovergestelde kant in het gehele verlengde van de weg, een doornen haag, welke als afscheiding diende van de toen aanwezige erven. Eerst is de sloot dichtgemaakt, toen is er ook al een verharding gekomen, aan de kanten wat grint en in het midden een beklinkerd paadje voor de paarden. Eerst in 1869-1870 is de eerste verharde weg door de Brinkstraat gelegd en verdween ook de doornen haag."

EINDELIJK DE VLAGGEN UIT

Om nu terug te komen op deze belangrijke vergadering in Hotel "Central" van 5 januari 1928 lees ik, dat in januari 1930 aan de restauratie begonnen werd. Daarna werd van week tot week uitgezien hoe ver het werk vorderde. tot eindelijk de vlaggen uitgestoken konden worden en wel op donderdag na Pinksteren (12 juni 1930). Hiervoor werden alle inwoners van Baarn opgeroepen 's avonds half acht naar de Brinkstraat te komen. De opening werd opgeluisterd met muziek van, zoals men schreef: "Van van Dapperen met zijn staf (Crescendo), want bij de Brink en Brinkstraat hoort van Dapperen, van geslacht op geslacht daar geboren en groot geworden."

De Vereniging hield een winkelweek met daaraan verbonden een etalagewedstrijd met het publiek als jury.

Ook nu in 1991 zullen de Brinkstraat winkeliers een etalagewedstrijd uitschrijven bij de heropening in oktober, waaraan de Historische Kring Baerne haar medewerking zal verlenen, terwijl in het voorjaar 1992 ter gelegenheid van de restauratie een groter feest zal plaats vinden en de Historische Kring in de Brinkstraat met een fototentoonstelling aanwezig zal zijn.

Bron: "De Brinkstrater" 1928-1929-1930

L.Luikinga

EEN BRIEF VAN DE HEER PLUIM AAN DE REDAKTIE VAN DE
'BRINKSTRATER'

In het gemeentearchief vond ik de navolgende aantekening.

Boomen in de Brinkstraat.

Op 2 april 1755 staat er:

Gepasseerde week is het einde der Brinksteeg (zoo heette vroeger de Brinkstraat), voor reekening van het dorp beplant met iepenheesters (ypenheyster), in plaats van de verkochte iepenboomen.

Op 20 november 1754 was n.l. besloten om alle plaatsen op het dorp, daar verleeden jaar (dus in 1753) de dorpsboomen zijn uitgerooid en verkocht, wederom zoodra mogelijk met nieuwe iepenboomen te bepooten, waartoe de Burgemeester, Gijsbert van Leersum, speciaal is geadviseerd en opgedragen dit na het seizoen nog te volvoeren.

L.Luikinga.

VERENIGINGSNIEUWS;

Om onze leden beter te informeren omtrent het reilen en zeilen binnen onze vereniging, heeft de redactie in samenspraak met het bestuur besloten in elk nummer van Baerne hieraan de nodige aandacht te schenken.

Voor sommige leden is Baerne immers tot nu toe het enige contact met de vereniging.

Helaas heeft de Hr.C.Collard om gezondheidsredenen zijn functie als voorzitter van de Historische Kring d.d. 3-9-'91 noodgedwongen moeten neerleggen. Mv.R.Uileman heeft zich beschikbaar gesteld om als vice-voorzitter op te treden tot de algemene ledenvergadering van maart 1992. Zij neemt de lopende zaken waar, terwijl de Hr.Collard als adviseur beschikbaar blijft en de representatieve activiteiten blijft verrichten.

Onze werkgroep Oudheidkamer is zoals altijd weer zeer actief bezig. Tijdens de opening, elke maandagochtend tussen 10 en 12 u. gonst het er van arbeidsvreugd. Het is elke week weer een komen en gaan van bezoekers, zodat de kelder onder het gemeentehuis veelal op een bijenkorf lijkt. Na de tentoonstelling "Het Boerenleven", die in september in de Prom gehouden werd en door 750 personen werd bezocht, volgde er in dezelfde maand nog een rommelmarkt. Op de woensdagmiddagen gedurende de wintermaanden wordt er gewerkt aan de inventarisatie en de beschrijving van ansichtkaarten en foto's. De vitrines in de kelder werden opnieuw ingericht met diverse voorwerpen. De schilderijenverzameling wordt momenteel geïnventariseerd en van een kaartsysteem voorzien. Voor de etalagewedstrijd in de Brinkstraat werden er oude foto's uitgezocht en ter beschikking gesteld. Een van de leden, de Hr. J. Blauwendaat houdt zich speciaal bezig met de foto's van de Lage Vuursche en de genealogie van de bewoners aldaar. Door een aantal leden worden de oude streek- en landkaarten van Baarn en omgeving en van Gooi- en Eemland geregistreerd. Verder werden in de afgelopen maanden de aanwezige dia's van de Baarnse straten gerangschikt en de krantenknipsels ondergebracht in de daarvoor bestemde dossierdozen. Regelmatig krijgt de Oudheidkamer nieuwe aanwinsten van gulle gevers, zoals een prachtige eiken braak (een werktuig om vlas te breken), foto's van boerderijen aan het Zuidereind, twee beddekruiken en een brief met inlichtingen over het weiden van schapen op de gemeentegrond aan de Zandvoortse weg. In verband met de verhuizing van een aantal onderdelen van de belastingdienst naar Amersfoort en het 100 jarig bestaan van het huidige "Peking" ontving de Oudheidkamer een aantal exemplaren van een door de Hr. Vrieze samengestelde beschrijving van dit huis.

De werkgroep Archiefonderzoek houdt zich al een jaar bezig met de diverse tollën in en om Baarn. Zo waren er tollën aan de Eembrug, de Eemweg, de Stationsweg, de Eemnesserweg, Groeneveld, de Veenhuizertol, de Lage Vuursche en de Hoge Vuursche.

Men probeert zoveel mogelijk aan de weet te komen over de tarieven, de kosten en opbrengsten, de bruggen, de reglementen, de rekeningen en natuurlijk de tolvervaarders. Het is al met al een hele klus, waarvoor men vaak naar het Utrechtse Rijksarchief en het kadaster van Utrecht of Amsterdam moet reizen. Men denkt nog vier jaar met dit onderwerp bezig te zijn. Het onderzoek naar de Eembrug is inmiddels voltooid. Soms doet men schrijnende ontdekkingen. Zo verdiende een tolgaarder omstreeks 1900 maar 71 cent per dag en daar moest dan wel 24 uur voor gewerkt worden.

Op maandagochtend houdt men zich vaak bezig met het beantwoorden van vragen, die meestal per brief worden gesteld.

Soms zijn er grappige vragen bij. Zo kon men onlangs een Japanse hoogleraar tevreden stellen, die bezig was met een studie over een Nederlandse hoogleraar in de Japanologie, die in Baarn had gewoond.

Hierdoor kreeg de werkgroep Archiefonderzoek zelfs internationale reputatie.

Ook de Archeologische werkgroep (ARWE) zit niet stel. Men is bezig een documentatie-archief samen te stellen uit foto's en dia's van ARWE-activiteiten.

De oude opgravingsverslagen van o.a. de Pauluskerk en 't Hoge Erf zullen worden omgezet in A-5 formaat, zodat ze in de themareeks passen.

In verband met de sloop van het bankgebouw aan de Spoorstraat is er contact gezocht met de projectontwikkelingsmaatschappij Matser om toestemming te verkrijgen voor een onderzoek in de tuin.

Het is een goede zaak, dat de gemeente de ARWE tegenwoordig regelmatig op de hoogte stelt van de te verwachten bouwlokaties, zoals aan de Eemweg en het terrein van het politiebureau. Bouwputten in de Padangstraat en aan het Zuidereind werden onderzocht. Geen van deze lokatie leverden vondsten op.

Indien het financieel haalbaar is, zal de Arwe een C-14 datering laten doen op een koolstofmonster van het C-1000 projekt. Dit gebeurt omdat er aan de hand van het vondstmateriaal geen exacte datering is te geven.

De veldverkenningen tenslotte vinden nog steeds op zondagochtend plaats.

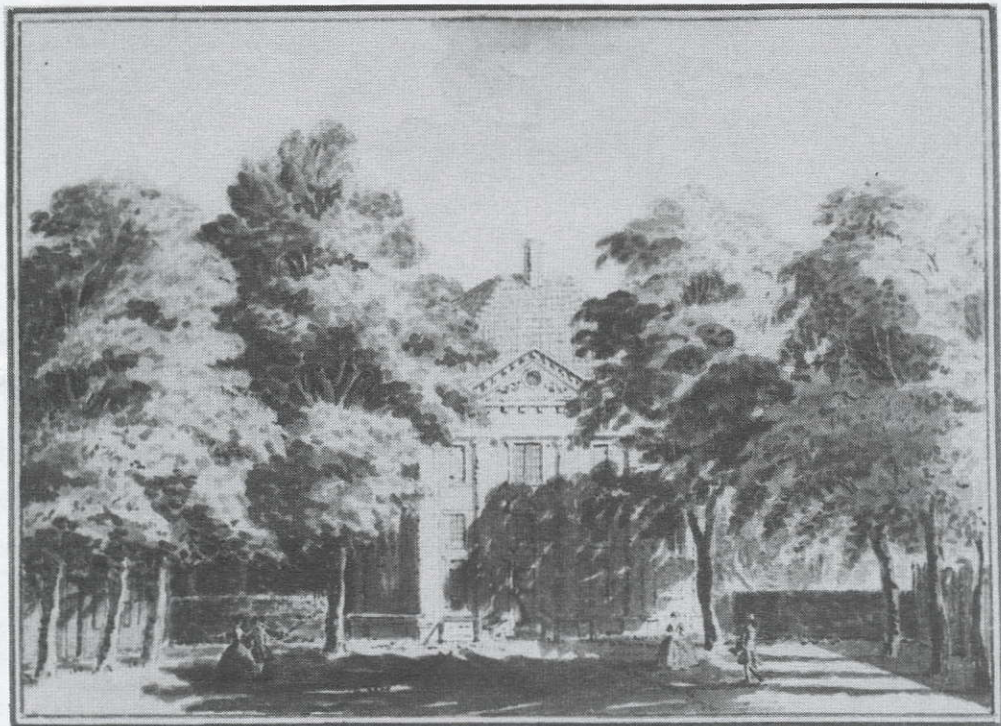
Belangstellenden kunnen zoals gewoonlijk contact opnemen met Jan v/d Laan.

J.Kruidenier

OUDE PRENTEN VAN BAARN

Uit de Atlas Coenen van 's Gravesloot, topografische prenten van de provincie Utrecht, die wordt bewaard in het Museum Flehite in Amersfoort, tonen we nu weer enige prenten, in aansluiting op de keuze die in het vorige nummer van Baerne werd gemaakt. Ditmaal laten we zien: Een aquarel door J. Andriessen uit 1799, voorstellende De Herberg te Soestdijk ziende naar het huis Soestdijk. Deze aquarel werd gemaakt vier jaar nadat Prins Willem V, de stadhouder, naar Engeland was vertrokken, toen de Bataafse Republiek werd uitgeroepen. Soestdijk werd van een prinselijke residentie een logement, met als logementhouder Martinus Halewijn uit Utrecht. De maker van deze prent Jurriaen Andriessen werd in 1742 in Amsterdam geboren en hij stierf aldaar in 1819. Hij schilderde en tekende vooral decoratieve landschappen en portretten.

De aquarel met pen in sepia van "De Baarnsche Moolen aan de Eem buiten Baarn" is van G. Hulseboom (1784-1863). De prent is van kort voor 1863. Het is

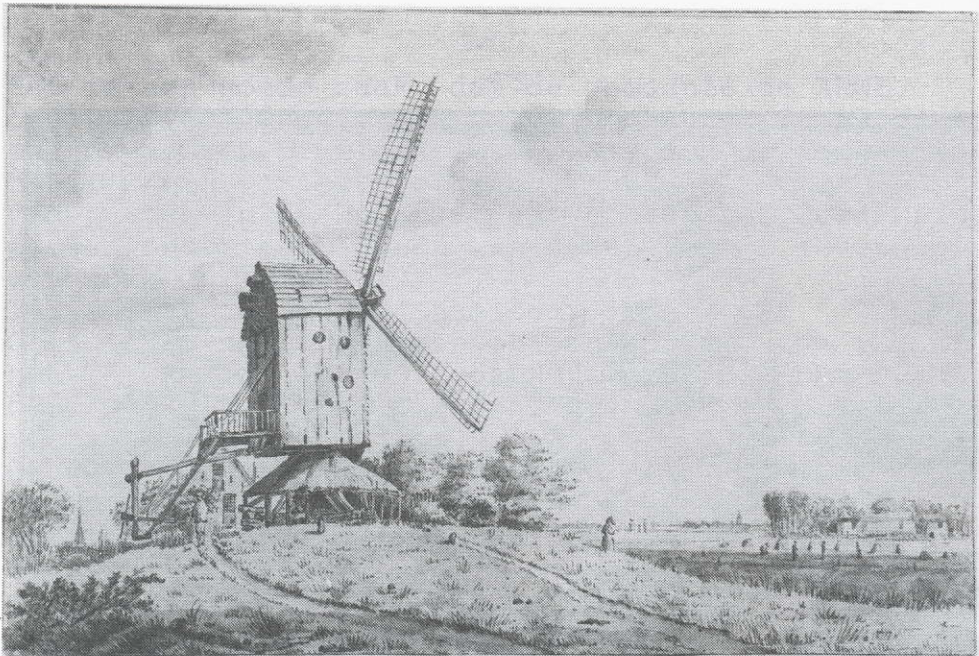
C. Pronk (1691-1759) Drakestein

een gezicht op de Molen vanuit het zuidwesten met rechts de restanten van de versterkte boerderij Hogerhorst. De molen is van het type standaardmolen.

C. Pronk (1691-1795), en kunstenaar die altijd in Amsterdam heeft gewoond, is bekend om zijn talrijke topografische tekeningen. Omstreeks 1741 maakte hij deze aquatint van Drakestein: Gezicht op het kasteel vanuit het westen.

De Atlas waaruit deze prenten genomen zijn, is genoemd naar de verzamelaar Jhr. J.F.L. Coenen van 's Gravesloot, die in 1817 in Utrecht werd geboren en die aldaar in 1885 overleed.

H. Bronkhorst

G.Hulseboom (1784-1863) "De Baarnsche Moolen"

J.Andriessen (1742-1819) De Herberg te Soestdijk

Redactie : H. Bronkhorst
E.J. Heun-ten Holt
J. Kruidenier
R. Uileman

Typewerk en lay-out : T. Biemans.

Redactie-adres : E.J. Heun-ten Holt, Bilderdijk-
laan 19, 3743 HR Baarn.

De Historische Kring "Baerne" stelt zich ten doel het bestuderen van en belangstelling kweken voor geschiedenis in het algemeen en van Baarn in het bijzonder. Zij tracht dit doel te bereiken door middel van het organiseren van lezingen, excursies, tentoonstellingen en het uitgeven van een eigen tijdschrift.

Naast deze algemene activiteiten bestaat de mogelijkheid toe te treden tot de volgende werkgroepen:

1. Werkgroep Archeologie
Inlichtingen: J.W.A.A. van der Laan, De Schoener 12,
3742 HD Baarn. Tel. 02154 - 11656.
2. Werkgroep Archiefonderzoek
Inlichtingen: H.M.M. van Vugt, Vollenhovenschans 19,
1324 HS Almere. Tel. 03240-44421
3. Werkgroep Interviews en Reportages
Inlichtingen: J.M. v.d. Brink-van Wijkvliet, Prof.
Meijerslaan 10, 3741 XH Baarn. Tel. 02154 -
20161.
4. Werkgroep Oudheidkamer
Inlichtingen: H. Bon
Pinksterbloemhof 1
3742 ES Baarn.
Tel. 02154-16094.